

Fonaments conceptuals i metodològics

Primer lliurable. Juliol 2019

Parla'm en català, soc una dona catalana musulmana

Assumpta Aneas

Universitat de Barcelona

El Servei de Recerca, Documentació i Publicacions de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (EAPC) impulsa el programa EAPC motor de recerca, que té l'objectiu de generar recerca que contribueixi a l'anàlisi i la reflexió requerides per les polítiques públiques i que doni resposta a reptes socials. Amb aquesta finalitat l'EAPC ha adoptat la metodologia de recerca i innovació responsables (RRI) que promou la Comissió Europea en el programa marc de recerca H2020.

En aquest context, l'Escola contracta el treball "Parla'm en català: soc una dona catalana musulmana". Aquest treball està relacionat amb un repte social plantejat per la Secretaria d'Igualtat, Migracions i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya (SIMC) que després d'un procés participatiu amb diferents agents socials s'ha definit com la construcció d'una identitat col·lectiva pluricultural. El propòsit de l'EAPC és doble: d'una banda, generar coneixement que ajudi a abordar aquest repte social i, de l'altra, testar l'aplicació de la metodologia RRI.

Taula de contingut

Contingut

Presentació	1
Primera part. Què estem investigant?	5
I. Ser part d'un col·lectiu minoritari versus ser part d'un col·lectiu minoritzat	6
Minoria i minoritzat	6
Ètnia, religió, gènere com a factors de minorització	6
Minorització des de la religió i el gènere	7
Dona i musulmana, doble minorització	7
II. Religió	8
Definicions inclusives i exclusives de religió.	8
El paper de les religions a les societats modernes	8
El tema del gènere a les religions	9
El paper de les dones davant les tradicions i estructures religioses	9
El poder, clau per entendre la relació entre religió i gènere	9
Religió i gènere: quatre nivells de relació	10
Religió estratègia de poder sobre un gènere	11
III. Gènere, religió i ciutadania	12
Una concepció de ciutadania extensa, dinàmica, fluida i lluitada	12
Les dones com a agents actius de la política per guanyar la plena ciutadania	13
La religió com a obstacle per exercir l'agència	13
Frontera entre drets i deures cívics de les insitucions religioses	14
IV. Ciutadania religiosa	14
Concepte cada cop més vigent	14
Les dones en el seu exercici de ciutadanes religioses	15
Identitats religioses en les nostres societats	16
Identitat integradora situacional	16
Hibridació, creolització identitària	17
Segona part. Com ho estem investigant?	18

Taula de contingut

I.	Aproximació metodològica: superant els biaixos tradicionals	19
	Premisses del disseny	19
	Intencions en el disseny de la recerca	20
	Factors claus en el disseny de la recerca	20
II.	Paradigma de recerca: Fenomenologia hermenèutica	21
	Investigant des de la vivència: fenomenologia	21
	Un pas més: la fenomenologia hermenèutica	22
	Onto epistemologia metodologia	23
III.	Dissenys de recerca des de lo fenomenològic hermenèutic	24
	Participants	24
	Estratègies de recollida d'informació	24
	Anàlisi	25
	Conclusions	26
	Referències	28

Presentació

UN PROJECTE DES DE LA RRI: PARLA'M EN CATALÀ; SÓC UNA DONA MUSULMANA CATALANA

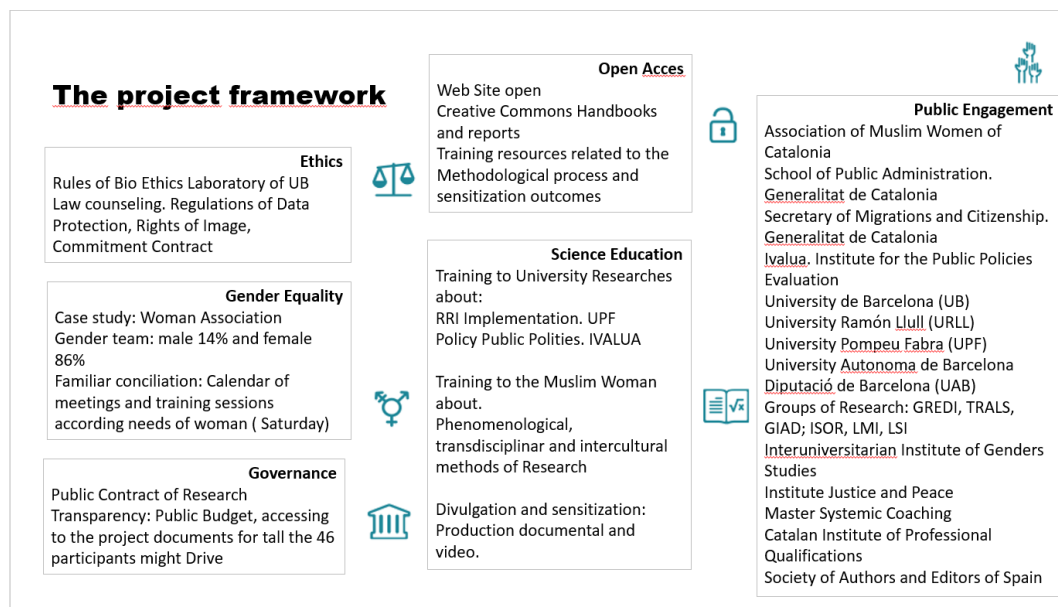
Gènesi i finalitats del projecte

Els responsables polítics necessiten una investigació més centrada i aplicada per tal de disposar del coneixement científic com a suport / base de les polítiques públiques relacionades amb els reptes de la convivència de diverses identitats en una societat inclusiva, democràtica i justa.

Finalitats del projecte:

- Recopilar narrativament la percepció de les dones musulmanes catalanes respecte a la seva vida social, familiar i espiritual.
- Analitzar i sintetitzar de manera dialògica les preguntes i respostes generades en aquest punt de vista de les dones de l'ADMAC des de la perspectiva dels serveis i polítiques públiques: a) Gènere, b) Serveis socials, c) Educació i d) Espiritualitat i família.
- Formular propostes concretes en matèria de serveis públics, polítiques, formació i sensibilització per a tota la societat catalana.

El marc del projecte des de la RRI

PRIMER LLIURABLE: FONAMENTS CONCEPTUALS I METODOLÒGICS

El present informe presenta unes de les moltes bases metodològiques que sustenten aquest encàrrec de recerca.

El contingut

La intenció de fer un document el més breu possible ha motivat una sèrie de decisions en torn a quin contingut presentar.

El nostre cas d'estudi: L'associació de Dones Musulmanes a Catalunya i la problemàtica que aborda el projecte posen a lloc molts referents teòrics sobre els que sustenten la descripció, anàlisi i comprensió dels processos, efectes i resultats que s'estan produint. Si recordem:

El present projecte intenta aportar elements d'anàlisi, respostes i propostes a la problemàtica dels col·lectius de persones catalanes que, malgrat la seva normalitzada integració sociolaboral, pateixen el risc de l'exclusió o segregació identitària per part del col·lectiu cultural i socialment hegemònic a Catalunya (greco-llatí i tradició catòlica). Aquestes persones, catalanes de naixement o per regularització, són estigmatitzades, discriminades i subestimades només pel fet d'identificar-se amb un grup cultural o religiós minoritari. Són les persones més vulnerables a ser captades i caure en Organitzacions Terroristes, radicalismes religiosos o sectaris.

En aquest informe hem optat per presentar les aportacions que, segons el nostre criteri, poden ser menys explotades com a base teòrica i aportar més llum i una mirada més nova al nostre objecte d'estudi. Bàsicament hem seleccionat els textos del document de Nyhagen Predelli, L. et al. (2010). Christian and Muslim Women in Norway, Spain and the United Kingdom: a qualitative study of religion, gender and citizenship. Oslo: Centre for Gender Research, University of Oslo; Loughborough: Department of Social Sciences and Centre for Research in Social Policy, Loughborough University, 261 pp. per què hem considerat que aporta d'una manera més clara i actual les diverses implicacions, dimensions i interseccions que hi ha entorn el feminisme, la religió i la ciutadania en una Europa Democràtica.

Per això no parlarem de processos cognitius vinculats amb l'estereotipació, ni dels prejudicis, ni de les conductes discriminatòries, ni dels possibles resultats i variables que afecten les relacions entre grups culturals. Metodològicament tampoc definirem la recerca qualitativa, ni parlarem dels biaixos en els processos de recollida d'informació, ni recordarem els criteris de rigor científic. Presentem,

doncs, uns referents conceptuals molt concrets que per a nosaltres tenen un valor afegit molt gran, a causa de la seva potencialitat explicativa i transformativa i del rol que pot aportar en l'Administració Pública, en quant a visibilitzar la complexa relació de forces que es posen en joc: dona, islam i ciutadania.

El format

S'ha volgut facilitar la lectura i comprensió del document, sense perdre el rigor acadèmic. Per això s'ha articulat un format de cites integrant l'estil APA i Vancouver.

El lector podrà veure molts epígrafs, que facilitaràn la identificació del concepte, fenomen o teoria presentada. També, en un text lateral, es destacaran les idees claus que il·lustren o plantegen prospectiva entorn a la temàtica i futures recerques.

Així doncs, el present document presenta la següent estructura:

Primera part. Què estem investigant?

Segona part. Com ho estem investigant?

Tanquen el document unes breus conclusions i les referències bibliogràfiques.

Primera part. Què estem investigant?

I. Ser part d'un col·lectiu minoritari versus ser part d'un col·lectiu minoritzat

Ser un col·lectiu minoritari o ser un col·lectiu minoritzat no és el mateix

Poden trobar-se casos de dones minoritzades per pertànyer a una religió minoritària i carregada de prejudicis, com és l'Islam; per pertànyer a minories ètniques o nouvingudes; per identificar-se amb posicions no hegemòniques o minoritàries dins del mateix col·lectiu religiós minoritzat

Minoria i minoritzat

El concepte de "minoria" es refereix, generalment, a elements bàsics com a característiques ètniques, religioses o lingüístiques estables, que són diferents de la resta de la població. Aquesta diferenciació, inclou una posició minoritària numèrica, la no dominació i una identitat cultural separada que la mateixa minoria vol preservar ¹.

Actualment es prefereix l'ús dels termes minorització ja que el terme minoria emfatitza la dimensió quantitativa, ignorant els processos de construcció social que poden construir-se entorn a aquests col·lectius i que impliquen l'exclusió social, el racisme i la discriminació. Els col·lectius "minoritzats" i "majoritzats" sobreixen "processos actius de racialització que suposen designar certs atributs de grups en contextos particulars com a "minoria [o en majoria]"². De tal manera que quan es parla de "majoritzada" i "minoritzada" s'està fent consideració a les relacions de poder i els diferencials existents entre els diferents grups de la societat.

Ètnia, religió, gènere com a factors de minorització

Els processos de minorització no només afecten aspectes de religió i ètnia, sinó que també estan relacionats amb el gènere. Significativament, sovint es discriminen les dones o se'ls impedeix assumir rols i deures a l'igual dels homes. Aquesta discriminació té lloc a diversos nivells, inclosos l'estat, el treball, les organitzacions del sector voluntari (incloses les religioses) i les famílies.

L'àmbit religiós, incloses les estructures de gènere que hi ha dins, proporciona espais on les dones i els homes actuen com a ciutadans.

¹ (Henrard, 2000: 30-48 i Freidenvall, 2010: 5).

² (Gunaratnam, 2003: 17)

En els processos de minorització intervenen de manera determinant els estereotips i els prejudicis associats. Aquestes construccions sociocognitives estan presents a totes les religions

Les contradiccions entre literalitats i interpretacions de diverses fonts i corrents justifiquen tant les praxis opressores com les empoderadores. Il·lustren la complexitat del tema

Si és immigrada serà triplement minoritzada i si s'identifica amb alguna opció minoritària o que questiona la postura hegemònica serà minoritzada encara més

Les relacions entre la majoria religiosa i les minories religioses estan impregnades de poder ³. La religió de la majoria està inclinada a percebre's com a realitat objectiva i universal, exempta de negociació, comparada amb les religions de les minories que representen pràctiques "estranyes" i "incomprensives" que haurien de canviar.

L'arena religiosa, en forma d'esglésies, mesquites, temples i altres tipus d'organitzacions religioses, és un dels llocs on es formen i negocien les relacions de gènere.

Les organitzacions religioses poden produir barreres o limitar activament la pràctica de la ciutadania igual per a dones i homes, també poden oferir oportunitats formals i / o informals per a pràctiques de ciutadania paritària.

Minorització des de la religió i el gènere

Els estudiosos han identificat algunes característiques de les religions religioses (incloent-hi el cristianisme, l'islam i el judaisme) com són el ser patriarcal i opressives per a les dones. Però també han estat identificades altres dimensions com a favorables a l'"alliberament" o "empoderament" de les dones ⁴.

En el nostre treball, el concepte de minoria religiosa fa referència a les minories numèriques. La paraula "minoritzada" fa referència al caràcter relacional de les dones minoritàries, que es poden situar en una posició inferior i marginada en relació amb dones i homes majoritaris i amb homes minoritaris.

També amb processos de minorització on determinades idees socials, pensaments i pràctiques estiguin associats amb la inferioritat, l'endarreriment o l'opressió.

Dona i musulmana, doble minorització

En aquest sentit, el fet que dones (col·lectiu minoritzat) tinguin barreres i limitacions addicionals, sols pel fet de ser-ho, en les seves pràctiques i tradicions minoritàries i per tant minoritzades, fa que siguin una "minoria dins d'una minoria"⁵ o que pateixin una doble minorització.

³ (Anne Sofie Roald, 2005: 20)

⁴ (Brasher, 1998 ; Ahmed, 1992; Davidman, 1991)

⁵ (Eisenberg i Spinner-Halev, 2005).

II. Religió

La religió no pot ser considerada como un afair privat. Hi ha masses implicacions en l'esfera pública. Cal reconèixer i gestinar-ho desde la seva importància i complexitat

Religió desde la vesant social, psicologia i espiritual: Una concepció socio dinàmica de la religió a la nostra societat moderna

Definicions inclusives i exclusives de religió.

Hi ha dos tipus de conceptualitzacions sobre la religió. Les definicions inclusives cobreixen un ampli espectre, fonamentalment funcional, del que la religió fa. Anthony Giddens defineix la religió com "*un sistema cultural de creences i rituals comunament compartits que proporciona significat, propòsit creant una idea de realitat sagrada, globalitzadora i sobrenatural*"⁶.

Les definicions exclusives són molt més restrictives, se centren en el que la religió és o en el contingut de les creences religioses, incloent la consideració de la creença o no en "divinitats".

El paper de les religions a les societats modernes

Donant per acceptat la profunda acceptació i el reconeixement de la importància de les creences i pràctiques religioses en la vida de les dones i dels homes en la societat moderna. Assumim que la religió pot crear significat, identitat i pertinença a les persones (en particular per a les dones).

Des dels serveis públics pot considerar-se la religió com a recurs social flexible i dinàmic que es pot adaptar a diverses circumstàncies socials i no com un conjunt de regles i creences eternament fixades.

La religió és, en altres paraules, un "dinàmic Toolkit"⁷ que es pot utilitzar per donar suport a un ventall de punts de vista i pràctiques entre partidaris d'una tradició religiosa particular.

⁶ (Giddens 2006: 534).

⁷ (Bartkowski i Read, 2003)

El tema del gènere a les religions

Les creences, pràctiques i organitzacions religioses són elles mateixes de gènere

Les creences, pràctiques i organitzacions religioses són elles mateixes de gènere, en la mesura que les dones i els homes se'ls assignin diferents drets i deures i exerceixen diferents funcions religioses.

Tant el cristianisme com l'islam inclouen elements que poden ser interpretats com a discriminatoris i subjugants i / o alliberadors per a les dones. En particular, una lectura literal de textos religiosos fundacionals donarà sovint evidència de discriminació contra les dones. No obstant això, una lectura "més suau" d'aquests textos, que permet ajustaments als contextos contemporanis, incloses les ideologies de gènere que donen suport a la igualtat entre dones i homes, permeten un potencial per a una major comprensió de "religió entre dones i gènere" dels cànons religiosos.

El paper de les dones davant les tradicions i estructures religioses

Les dones poden trobar suport tant per al tradicionalisme de gènere com per a punts de vista més igualitaris sobre les relacions de gènere en les seves pròpies tradicions religioses.

Certament, les dones han de relacionar-se amb les característiques patriarcal de la seva pròpia religió. Però com a agents també són capaces de trobar maneres d'aconseguir poder i influència a través de la fe i la pràctica religioses. Les dones tenen una tradició per mobilitzar energia i recursos a través d'organitzacions religioses⁸, i l'àmbit religiós és un dels espais en què s'està formant i negociant les relacions de gènere⁹ en les nostres societats contemporànies.

A les tradicions religioses podria distingir-se una situació descriptiva i una estratègia normativa en relació al paper atorgat a les dones

El poder, clau per entendre la relació entre religió i gènere

Linda Woodhead¹⁰ ha proposat un marc teòric que subscriuim per entendre la relació entre religió i gènere. En aquest marc el paper del poder és central. Per aquesta autora la religió és un sistema de poder (del que destaca la noció de poder sagrat).

⁸ (Warner, 1993)

⁹ (Nyhagen Predelli, 2008)

¹⁰ (Linda Woodhead, 2007)

En aquest sistema de poder es pot distingir entre a) la *situació* descriptiva de la dona (podria dir-se la literalitat de la literatura o la tradició escrita de cada religió en el que es diu entorn a la dona) de la religió en relació amb el gènere i b) l'*estratègia* normativa de la religió en relació amb el gènere o rol social de la dona.

Aquest sistema de poder podria il·lustrar-se entre les relacions estat - comunitat religiosa. Per exemple, la comunitat religiosa es relaciona amb l'estat (laic) i les maneres en què l'Estat i la societat regulen drets i deures entorn al gènere. Així, la religió pot utilitzar-se de manera normativa per mobilitzar reclamacions o accions en relació amb les distribucions de poder secular existents; com quan una església o qualsevol organització religiosa es mobilitza a favor o en contra de polítiques estatals particulars, incloses les polítiques que busquen avançar en la igualtat de gènere.

Religió i gènere: quatre nivells de relació

S'han identificat quatre maneres principals de situar la religió en relació amb el gènere ¹¹: a) com a corrent principal; b) com a marginal; c) com a confirmatori i d) com a desafiant, en el sentit de repte.

Les religions situades com a corrent principal es poden considerar integrals o formen part del règim hegemònic existent, inclòs el règim de gènere existent. A Europa occidental, diverses tradicions de la fe cristiana han estat, i sovint continuen sent, molt relacionades amb l'estat. L'església catòlica romana a Espanya és un exemple d'aquest corrent. Les religions "majoritàries" malgrat la seva relació amb els estats en que es troben, poden optar per aplicar diverses estratègies en relació amb el gènere que poden canviar i, fins i tot fluctuar amb el temps. Les religions que es troben en la via marginal en relació el gènere són, segons Woodhead, aquelles que "se senten més enllà de l'ordre social i del gènere" i que, en conseqüència, són tractades com "socialment desviades" per la majoria. Les religions que es troben en la via confirmatòria en relació amb el gènere, d'altra banda, "busquen legitimar, reforçar i sacralitzar la distribució actual del poder a la societat. I, en particular, l'ordre de gènere existent". Finalment, les religions que es troben en la via de repte respecte amb el gènere "busquen millorar, resistir o canviar" l'ordre de gènere existent.

*Des del control
hegemònic fins al
desafiament:
posicions
insitucionals de
les esglésies i
religions respecte
al gènere*

¹¹ (Woodhead (2007: 569)

Desde la religió:

- *Consolidar diferències*
- *Accés al poder des de dins*
- *Accés al poder des de fora*
- *Tenir una posició respecte al gènere contrahegemònica*

Religió estratègia de poder sobre un gènere

Woodhead distingeix entre quatre maneres en què la "religió com a poder" pot relacionar-se amb el "gènere com a poder", referint-se així a l'estratègia de la religió en relació amb el gènere.

a) una religió principal pot actuar per consolidar les diferències de gènere existents i les desigualtats. Un exemple és el judaisme ortodox, una forma de religió que "sacralitza les diferències de gènere i la desigualtat"¹² però que, no obstant això, aconsegueix atraure les dones precisament a causa dels tradicionals rols de gènere que avala¹³.

b) una religió principal es pot "utilitzar per donar accés al poder des de "dins" i utilitzar-lo de manera que pugui ser subversiva de l'ordre de gènere existent"¹⁴. Aquest tipus d'empenta tàctica dels límits de l'ordre de gènere dominant s'ha observat, per exemple, dins del moviment missioner evangèlic del segle XIX. En permetre a les dones fer proselitisme entre els potencials convertits cristians i, per tant, donar-los un paper independent en el camp de la missió, el moviment missioner subverteix (encara que de manera involuntària) l'ordre dominant de gènere que es va confirmar d'una altra manera¹⁵. Les dones missioneres eren, doncs, efectivament, "negociació amb el patriarcat"¹⁶ guanyant un paper independent i entrant en el domini masculí de la predicació, tot i que no soscavaven radicalment el règim patriarcal de gènere de la missió.

c) una religió pot estar en una posició de marginalitat respecte a l'ordre de gènere dominant, però té com a objectiu millorar-lo: Per tant, una religió pot "ser utilitzada com a mitjà d'accés al poder [hegemònic] des de l'exterior", sense pretendre alterar radicalment les relacions de poder existents, sinó "millorar la seva posició" i el "benestar dins d'ella, un enfocament en la vida interior i l'espiritualitat"¹⁷. Segons Woodhead, el moviment New Age o la seva pròpia espiritualitat són les formes de religió que més clarament representen un tipus que "accepta tàcitament [s] l'ordre dominant de gènere, alhora que busca canviar l'equilibri del poder".

d) una religió pot estar en una posició de marginació a l'ordre de gènere dominant, però "tractar de competir, interrompre i redistribuir" la distribució de poder

¹² (Woodhead, 2007: 572)

¹³ (Davidman, 1991)

¹⁴ (Woodhead, 2007: 569)

¹⁵ (Nyhagen Predelli, 2003a)

¹⁶ (Kandiyoti, 1988)

¹⁷ (Woodhead, 2007: 575)

existent de gènere¹⁸. Aquesta estratègia "anticultural" és exemplificada pel moviment feminista de la deessa, incloses les bruixes i la wicca¹⁹. Un enfocament sobre "la femenina divina en les seves pròpies vides i en la societat", juntament amb les estratègies d'empoderament femení i un compromís profund amb la igualtat de gènere, són les principals característiques d'aquesta quarta manera en què la religió com a poder pot relacionar-se amb el gènere com a poder.

III. Gènere, religió i ciutadania

Una concepció de ciutadania extensa, dinàmica, fluida i lluitada

La ciutadania no és un atribut fix d'un grup concret d'individus inclosos en una determinada institució, sinó que la ciutadania és fluïda i dinàmica, i implica processos de negociació i lluita

Quan s'ha volgut analitzar fins a quin punt les dones de diverses comunitats exerceixen la seva ciutadania en un ampli sentit, els estudis feministes sobre "ciutadania" han obert el terme de ciutadania des d'una restringida definició legal-política a una concepció socio-cultural més àmplia i inclusiva²⁰. La visió clàssica de la ciutadania com a delimitació de drets i deures polítics-legals ha estat impugnada en diversos fronts, incloent-hi la limitació de la ciutadania a l'esfera pública i la seva estreta visió de la ciutadania com a "estat-situació".

Els estudis feministes han afirmat que la ciutadania inclou pràctiques en tots els àmbits de la vida (polítiques, econòmiques, socials, culturals, religioses, domèstiques o íntimes).

L'èmfasi en la pràctica implica que la ciutadania no és un atribut fix d'un grup concret d'individus inclosos en una determinada institució, sinó que la ciutadania és fluïda i dinàmica, i implica processos de negociació i lluita. Una perspectiva feminista de la ciutadania també argumentaria que els drets ciutadans clàssics, com ara mantenir un passaport i votar a les eleccions polítiques, no són neutrals de gènere, sinó que es poden distribuir i aplicar de manera discriminatòria a totes les dones en general o a unes dones en particular (de minories ètniques, immigrades i refugiades)²¹.

¹⁸ (Woodhead, 2007: 569).

¹⁹ (Salomonsen, 2001)

²⁰ (Lister, 2003)

²¹ (Lister, 2003.).

Les dones com a agents actius de la política per guanyar la plena ciutadania

La dona com agent personal i polític

A partir d'aquest tipus d'arguments feministes, es desprèn que si les dones no són lliures de triar si volen actuar com a ciutadanes complertes en el treball, la família, la societat civil i la política; llavors no són tractades com a ciutadanes iguals que els homes i, per tant, són discriminades.

Una implicació radical de les teories feministes de la ciutadania és que les pràctiques han de ser inclusives de dones i homes en tots els aspectes de la vida. Tot permetent que els drets i la llibertat de triar garanteixin resultats iguals per a dones i homes.

Una condició prèvia per a les pràctiques inclusives i, per tant, per a la democràcia, és l'*agència*. Aquesta paraula descriu "la capacitat conscient de triar i actuar a nivell personal i polític"²². Les dones són, d'una banda, agents que poden presentar reclamacions i demandes de ciutadania en diversos contextos. D'altra banda, la seva agència pot estar limitada o condicionada per les característiques particulars de les estructures socioeconòmiques, polítiques i religioses en què estan integrades.

La religió com a obstacle per exercir l'agència

Des de moltes religions no es respecten les convencions internacionals contra la discriminació per raons de gènere. Cal destacar el cas de les tres grans religions abrahàmiques: Judaisme, Cristianisme i Islam

La pràctica religiosa planteja dilemes particulars per a una noció àmplia de ciutadania; ja que les lleis, normes i pràctiques patriarcals religioses sovint són contràries a les lleis aplicades per l'Estat sobre igualtat de gènere i les diverses convencions internacionals sobre drets humans. Per exemple, prenent com a referència la Convenció per a l'eliminació de totes les discriminacions contra les dones (CEDAW), s'indica que en el context de l'Islam, la llei tradicional de la Sharia legitima i, fins i tot, "requereix discriminació legal de les dones"²³.

En el context català, la llei estatal espanyola i les diverses normatives catalanes sobre la igualtat de gènere prohibeixen la discriminació contra les dones però les comunitats religioses són lliures d'implementar pràctiques discriminatòries de gènere que contravenen lleis d'igualtat de gènere en àmbits socials com l'educació i el mercat de treball.

²² (Lister, 1997: 38).

²³ (Mayer, 1991: 99)

Frontera entre drets i deures cívics de les institucions religioses

En cert sentit, les institucions religioses, que se superposen a les esferes públiques i privades, es poden considerar com a "terres frontereres" on la impugnació i la negociació de la ciutadania poden ser especialment agudes.

Es pot argumentar que l'àmbit religiós, en les seves diferents formacions a través d'una varietat de creences i pràctiques religioses, presenta un cas de prova per a la inclusió o l'exclusió de les dones en l'ampliació i pràctica de la ciutadania que actualment està promovent la beca feminista. En paraules de Tita Loenen (2007: 5), *"on s'hauria de traçar la línia entre la diferenciació admissible i la discriminació inacceptable, en els escenaris religiosos?"*.

Un problema particular sorgeix quan l'Estat no només accepta o tolera tàcitament pràctiques que discriminen les dones, sinó que també recolza activament aquestes pràctiques mitjançant el suport financer. A Espanya les organitzacions religioses, les pràctiques que contradiuen les lleis d'igualtat de gènere aplicables a altres àrees de la societat, poden accedir i rebre recursos financers públics per donar suport a aquestes pràctiques. Els principis de la llibertat religiosa i la no interferència de l'Estat són, doncs, privilegiats a través de finançament públic directe i indirecte.

IV. Ciutadania religiosa

Concepte cada cop més vigent

La idea que la religió i la ciutadania estiguin connectades no és nova. De fet, els drets estatals de la ciutadania són, de vegades, exclusivament atribuïts pels estats nació a membres de religions concretes, que són les hegemòniques. A més, els debats contemporanis analitzen els vincles entre democràcia i religió ²⁴.

El terme "ciutadania religiosa" sembla ser utilitzat cada vegada més per estudiosos²⁵.

²⁴ (Habermas, 2006; Kymlicka i Norman, 2000)

²⁵ (Permoser i Rosenberger, 2009)

Tres dimensions de la ciutadania religiosa: a) estat i drets; b) participació; i c) identitat i pertinença

Una excepció en aquest sentit és Wayne Hudson (2003: 426) que fa una distinció entre una definició "d'estat nació", una definició de la "societat civil" i una definició de ciutadania religiosa basada en els "drets de les persones".

El nostre propi pensament sobre la ciutadania religiosa s'inspira més en els desenvolupaments feministes de la teoria de la ciutadania, on la ciutadania es presenta englobant les tres dimensions: a) estat i drets; b) participació; i c) identitat i pertinença²⁶.

Els estats i els drets es refereixen tant a nivells col·lectius com individuals, on l'estat assigna un cert estatus i drets (com ara l'estat de la religió nacional o estatal o la religió de les minories, i el dret a la pràctica religiosa) als col·lectius i individuals.

També les institucions religioses confereixen l'estat i els drets a col·lectius i individuals. Les institucions religioses sovint dissenyen jerarquies en les quals els diferents grups de persones (homes laics versus líders religiosos, homes i dones) se'ls assignin diferents estats i drets.

Al seu torn, l'estat i els drets que atorguen els estats-nació i les institucions religioses tenen implicacions en la participació de diversos grups i individus com a ciutadans que actuen dins dels estats nacionals i dins de les institucions religioses.

No obstant això, no hi ha una relació determinista entre l'estatus i els drets, d'una banda, i la participació de l'altra.

Les dones en el seu exercici de ciutadanes religioses

Les dones han estat capaces d'eludir i impugnar les normes i convencions discriminatòries en el seu exercici de ciutadanes religioses, i de fer funcions independents per a elles mateixes.

En fer-ho, sovint s'han basat en el seu propi sentit d'identitat i pertinença com a recurs per a l'empoderament i l'acció.

Com s'ha esmentat anteriorment, les identitats religioses poden proporcionar recursos i barreres a la ciutadania, depenent de quins marcs de significació religiosa s'apropen a les persones i de com interpreten i utilitzen aquests marcs per recolzar les seves pròpies accions i pràctiques.

La religió és, doncs, un recurs flexible que les persones poden utilitzar per donar suport a les seves pròpies identitats, creences i pràctiques i, per tant, pot tenir efectes tant de poder com de no poder.

La identitat religiosa i la pertinença poden ser, doncs, una font de pràctica ciutadana

²⁶ (Lister et al., 2007)

Identitats religioses en les nostres societats

Les identitats religioses, com altres identitats, no són unitàries, estables o fixes. En els temps moderns actuals, les identitats són, "cada vegada més fragmentades i fracturades; mai singulars, múltiples construïdes entorn de posicions, pràctiques i discursos interseccionats i també antagònics"²⁷.

Per això, la identitat és un projecte continu²⁸ en el qual treballem constantment, remodelem i canviem a través de la interacció entre el nostre propi curs de vida, la nostra agència personal i els contextos socials i institucionals en què estem situats.

En paraules de Linda Alcoff:

*"Les identitats socials no s'imposen des de l'exterior, sinó que s'entenen millor com a llocs des d'on percebem, actuem i ens comprometem amb els altres. Aquests llocs no són simplement ubicacions socials o posicions, sinó també horitzons hermenèutics formats per experiències, creences bàsiques i valors comunitaris que influeixen en la nostra orientació i en les nostres respostes a experiències futures"*²⁹.

Les identitats, incloses les identitats religioses i de gènere, es construeixen a través d'una interacció dinàmica entre processos interns (dins del jo individual) i externs, que no es poden deslligar i observar fàcilment.

Identitat integradora situacional

Troben útil la noció d'una "identitat integradora de la pluralitat"³⁰ ja que capta els aspectes flotants (divergents) i plurals de la identitat com els aspectes estables i connectats (integrats) de la identitat.

Segons Østberg, les nostres identitats poden ser plurals perquè ens presentem de diferents maneres segons la situació o el context particular (identitat situacional). Tot i presentar imatges tan fragmentades i variables de les nostres identitats, cadascun de nosaltres és el seu propi jo integrat, en el sentit que som conscients del nostre jo (constantment creat) i de com canvia amb el temps. En aquesta comprensió de la construcció de la identitat, les contradiccions que es poden detectar en el nostre relat no necessàriament demostren una falta de coherència

Aquests trets situacionals i dinàmics, regulats per prescripcions, que suposen estatus i praxis remetent al concepte de competència

Podriem parlar d'una competència religiosa, crítica, feminista i ciutadana?

²⁷ (Hall, 1996: 4).

²⁸ (Calhoun, 1994)

²⁹ (Alcoff, 2006: 287)

³⁰ (Østberg, 2003: 46).

en nosaltres mateixos. Més aviat, aquestes contradiccions mostren com naveguem i negociem activament entre aspectes polivalents de les nostres identitats. La nostra identitat narrativa és plural, ja que consta de moltes històries o identitats múltiples. Les identitats es poden caracteritzar per la diferència, la inestabilitat, la volatilitat i el context, però l'individu no deixa anar la sensació de "ser un jo".

Els enfocaments contemporanis i moderns de la identitat estan enriquits per conceptes postmoderns com la hibridació i la creolització, on les categories d'identitat es consideren contextuals i dinàmiques.

Hibridació, creolització identitària

Les formes de ser religioses per part de converses i joves de famílies culturalment mixtes podrien ser denominades com creolitzades?

Quins indicadors de reflexió crítica, empoderament-agència desde la pròpia voluntat i responsabilitat ens mostraria que la persona està en una religió híbrida?

El concepte de creolització fa referència a "la barreja de dues o diverses tradicions o cultures antigues discretes"³¹. La noció d'hibridació és segons Hylland Eriksen «un concepte més general que la creolització, i es pot utilitzar per referir-se a qualsevol forma cultural òbviament barrejada».

"Hibridació" vol captar com les persones que viuen en una "frontera cultural" (per exemple, a causa del patrimoni cultural i nacional mixt) no es caracteritzen principalment per conflictes culturals i d'impotència, sinó per opcions i creativitat cultural. Un "enfocament d'hibridació" significa que les persones no són presoneres de cultura, sinó usuaris reflexius, creatius i actius dels recursos disponibles³². En aquesta línia, la identitat religiosa pot considerar-se com una forma activa reflexiva i discursiva, més que una simple continuació de tradicions rígides sense ambigüitats.

Conceptes com la hibridació i la creolització, i també els de sincretisme i mestissatge han estat introduïts per noves teories d'identitat en la modernitat tardana, en les quals les tradicions vinculants s'entenen superades per les obligacions de ser responsables de la pròpia vida i de fer-les individualitzades, en lloc de confiar exclusivament en la tradició i en les xarxes socials / col·lectives. Tanmateix, les teories de la modernitat tardana han estat criticades per sobreestimar l'elecció i la llibertat individuals.

³¹ (Hylland Eriksen, 2007: 112).

³² (Bredal, 2004: 52).

Segona part. Com ho estem investigant?

I. Aproximació metodològica: superant els biaixos tradicionals

Premisses del disseny

Trencar les relacions asimètriques de poder quan s'investigen necessitats i punts de vista de persones minoritzades

L'equip investigador sempre ha entès la naturalesa experimental de la convocatòria, i per tant la naturalesa pilot de l'aproximació metodològica que havíem dissenyat.

En aquesta aproximació es van considerar unes premisses que cal fer explícites:

Investigar a persones minoritzades, i en el nostre cas, triple, o quàdruplement minoritzades requereix d'una conscient presa de control sobre les relacions de poder en el procés de recollida i anàlisi i de la informació.

De tal manera que l'investigador, sempre ocupa una posició de control i poder que afecta i determina:

- *El contingut de la informació.* Sobre tot relatiu a les informacions que es poden induir conscient i inconscientment fent preguntes obertes i explícites en les que la construcció social explicativa del fet, és transmesa de manera unívoca, acrítica i homogènia per part dels col·lectius minoritzats que són consultats.
- *La profunditat de la informació.* La protecció de la pròpia intimitat, la salvaguarda de contradiccions i dilemes en el sí del propi grup minoritzat, rarament s'expressarà davant un representant del poder i del grup minoritzador. Així, els arguments s'articularen en els espectres més superficials, poc controvertits i públics.
- *Els biaixos, sobretot els relatius a la aquiescència i desitjabilitat social,* que fluïran entre les persones de les dues posicions (poder, no poder; experta; objectivació com a objecte d'estudi) de tal manera i per resumir. Molt fàcilment es preguntarà pel tòpic i es respondrà el tòpic també.

Aprofitant l'enfocament RRI del contracte, de tal manera que es dotava de més sentit i podria haver la possibilitat de matisar aquests fets que acabem de comentar, es va dissenyar una estratègia de recerca. Nova per a les dones musulmanes de l'associació i nova per a nosaltres, investigadores del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona.

Intencions en el disseny de la recerca

El punt de partida per recollir la informació per part de les dones de l'Associació de Dones Musulmanes de Catalunya va considerar aquests elements i va decidir un enfocament divergent, del que tècnicament podríem qualificar com fenomenologia hermenèutica i que serà explicat més endavant, amb el que:

*Recollir informació
diferent amb
estratègies
divergents*

- Crear un ambient emocional propici a reflexió que eludís el record automàtic a queixes i reclamacions, i el sentiment de tristesa, ira o impotència.
- Tenir la possibilitat de recollir una informació diferent, complementaria i/o contradictòria al missatge representatiu del col·lectiu. En aquest sentit volem fer explícit la nostra comprensió de que aquest missatge (per exemple el relat de discriminacions i exclusions) ha estat construït i és real, però també pot haver sigut manipulat pels grups de poder intragrup en tant focalitzar lluites i energies en un sentit, desviant-lo d'altres. Entenem que és un missatge sintètic que no recull matisos ni detalls. Valorem la seva funció en quant a aglutinador identitari i estratègic pel col·lectiu.
- Superar les relacions de poder en el procés de recollida i anàlisi primari de la informació entre un equip investigador universitari i uns objectes d'informació minoritzats.

Factors claus en el disseny de la recerca

Podríem dir que l'element més significatiu del nostre projecte ha estat la gestió del poder.

En el projecte s'ha previst:

- Dotar de responsabilitat i funcions directives i executives (en el procés de recerca) a les dones de l'Associació.
- Reconèixer aquesta autoritat des d'un punt de vista formal (en els papers) com econòmicament (en el pressupost).

Això ha implicat:

Que les dones minoritzades estan exercint d'investigadores.

Responsabilitat

Reconeixement

Qualificació

Acompanyament

Per poder assegurar la qualitat i el rigor científic del procés i resultats del projecte aquesta estratègia està sent aplicada amb una formació i acompanyament per part de l'equip metodològic de la Universitat de Barcelona i de l'àrea de Recerca de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, que ha organitzat una sèrie d'accions formatives en relació a l'aplicació de l'enfocament RRI.

II. Paradigma de recerca: Fenomenologia hermenèutica

Una investigació com la nostra, que considera unes temàtiques i processos tant complexes, dinàmics i intersubjectius i pretén donar resposta als supòsits presentats en línies precedents només podia plantejar-se des de lo qualitatiu. I, especialment desde un referent vivencial.

*El Cuestionari
Spiritual (Wheiss,
Berstein et al) que
va ser aplicat com
a primer
instrument
generador, tenia
aquesta
intencionalitat: fer
questions
conscients entorn
a situacions i fets
de la vida*

*Es va evitar
intencionalment
preguntar
directament per
les opinions i
creences sobre les
minoritzacions i
exclusions
denunciades*

Investigant des de la vivència: fenomenologia

La fenomenologia és essencialment l'estudi de l'experiència viscuda o el món de la vida³³. El seu èmfasi està en el món viscut per una persona, no en el món o en la realitat com a quelcom separat de la persona³⁴.

La recerca fenomenològica indaga sobre "com és aquesta experiència" mentre intenta desplegar significats a mesura que es viuen en la vida quotidiana. El «món de la vida» s'entén com el que experimentem de forma reflexiva, sense recórrer a la categorització ni a la conceptualització, i sovint inclou el que es dona per descomptat o les coses que són de sentit comú³⁵. L'estudi d'aquests fenòmens té la intenció de tornar i examinar a partir d'aquestes experiències donades i, potser, descobrir significats nous i/o oblidats.

La consciència conscient va ser el punt de partida per construir el coneixement de la realitat. Husserl va proposar que es pogués desenvolupar una descripció de realitats particulars. Aquest procés és el d'arribar cara a cara amb les últimes estructures de consciència. Aquestes estructures es van descriure com a essències que feien que l'objecte fos identificable com a tipus particular d'objecte o experiència, únic dels altres³⁶.

³³ (van Manen, 1997).

³⁴ (Valle et al., 1989)

³⁵ (Husserl, 1970)

³⁶ (Edie, 1987)

*En la nostra
recerca, ens
preocupem pel
treball identitari
realitzat per dones
musulmanes en
relació a la seva
ciutadania*

*Indaguem, doncs,
des d'un interès
existencial*

*Unitat indissoluble
entre una persona
i el món*

Un pas més: la fenomenologia hermenèutica

La idea d'Anderson d'un "treball d'identitat" és útil per descriure el treball actiu que suposa la creació de les nostres identitats narratives. Aquest autor veu el treball d'identitat com a "diàleg entre les identitats col·lectives que se'ns atribueixen d'altres i les nostres pròpies identificacions amb comunitats de pertinença manifestes i imaginades"³⁷.

El treball d'identitat és un projecte continu que fa referència tant a la reflexió com a l'atenció constant a la pregunta de "qui sóc jo" i de quina manera els diferents contextos socials limiten i ofereixen oportunitats per a diferents formes de comportament i pràctica.

Com la fenomenologia, la fenomenologia hermenèutica s'ocupa del món de la vida o de l'experiència humana a mesura que es viu. L'enfocament és dirigir detalls il·luminadors i aspectes aparentment trivials de l'experiència que es poden donar per descomptats en les nostres vides, amb l'objectiu de crear sentit i aconseguir un sentit de comprensió³⁸.

El punt essencial per comprendre l'hermenèutica és el "Dasein" que es tradueix com "ésser-ahí", "el mode de ser humà" o "el significat situat d'un ésser humà al món". Husserl des de la fenomenologia estava interessat en assistir, percebre, recordar i pensar en el món i els éssers humans eren entesos principalment com a coneixedors. Per contra, Heidegger des de la fenomenologia hermenèutica considerava els éssers humans com a criatures principalment preocupades, amb èmfasi en el seu destí en un món concret³⁹.

Creia que la comprensió és una forma bàsica de l'existència humana, ja que la comprensió no és una manera de conèixer el món, sinó la forma en què som⁴⁰ i ho som indissolublement impregnats dels propis contextos culturals, socials i històrics⁴¹. Koch va descriure això com una unitat indissoluble entre una persona i el món⁴².

Heidegger creia que el fons tot no es pot fer explícit i també va arribar a afirmar que no es pot trobar res sense fer referència a la comprensió de la persona. El significat es troba a mesura que estem construïts pel món, mentre que al mateix temps estem construint aquest món des dels nostres propis antecedents i

³⁷ (Anderson, 2000: 291)

³⁸ (Wilson i Hutchinson, 1991)

³⁹ (Annells, 1996)

⁴⁰ (Polkinghorne, 1983)

⁴¹ (Munhall, 1989)

⁴² (Koch, 1995)

experiències. En l'opinió de Heidegger totes les comprensions estan connectades a un conjunt d'estructures prèvies, inclosa la seva història, que no es poden eliminar. Per tant, un ha de ser tan conscient com sigui possible i explicar aquestes influències interpretatives. Aquest procés d'interpretació s'aconsegueix a través d'un cercle hermenèutic que passa de les parts de l'experiència, a l'experiència sencera i una i altra vegada per augmentar la profunditat del compromís i la comprensió de les narracions.

Onto epistemologia metodologia

L'ontologia és la forma i la naturalesa de la realitat i allò que es pot saber d'ella. L'epistemologia és la naturalesa de la relació entre el coneixedor i el que es pot conèixer. La metodologia és com pot informar-se de la pregunta sobre si es pot conèixer tot el que creu que es pot conèixer.

La perspectiva ontològica del nostre paradigma de recerca (fenomenologia hermenèutica) parteix de la creença de l'existència de múltiples realitats que es construeixen i poden ser alterades pel coneixedor. La realitat no és alguna cosa "allà", sinó alguna cosa que és local i es construeix específicament.

Epistemològicament, aquest marc veu una relació entre el coneixedor i el conegut. Polkinghorne va considerar la investigació com una activitat humana en la qual l'investigador com a coneixedor és central⁴³. També s'ha considerat a l'investigador vinculat de forma interactiva a la creació de resultats, amb l'investigador com a participant apassionat⁴⁴.

Metodològicament, la perspectiva pot evolucionar en un procés d'interpretació i interacció entre l'investigador i els participants en la investigació. Els objectius principals són la comprensió i la reconstrucció de l'experiència i el coneixement. Els problemes de fiabilitat i validesa o la qualitat d'aquest tipus d'investigació s'han adreçat a l'examen del rigor, la fiabilitat, la credibilitat i l'autenticitat⁴⁵.

⁴³ (Polkinghorne, 1983)

⁴⁴ (Denzin i Lincoln, 2000)

⁴⁵ (Beck, 1993)

En el moment de proposar persones per a ser entrevistades, ja es van evidenciar les diferències, contradiccions i dilemes entre el que era el jo

Les relacions de poder, de seguretat de les dones en ser capaces de portar a terme les entrevistes desde el rigor científic ha estat una preocupació permanent en la fase participativa

La gestió de la incertesa, al no disposar d'un repertori tancat de preguntes que indaguessin directament pels fets i pensaments sino que apelessin a aspectes existencial ha estat un repte per les dones i per l'equip metodològic

Tot havia de ser molt obert i tot generava molta inseguretat en tothom

III. Dissenys de recerca des de lo fenomenològic hermenèutic

Participants

L'objectiu de la selecció dels participants en la investigació fenomenològica i fenomenològica hermenèutica és seleccionar participants que hagin viscut l'experiència, que estiguin disposats a parlar de la seva experiència i que siguin prou diversos entre si com per disposar d'un ric i divers recull d'històries úniques.

El nombre de participants necessaris per a estudis d'aquest tipus variarà en funció de la naturalesa de l'estudi i de la recollida de dades al llarg del camí. Els investigadors poden continuar, per exemple, a realitzar entrevistes amb els participants fins que creguin que han arribat a un punt de saturació. Es a dir, la informació disponible ja no aportarà més comprensió o més clara de l'experiència.

Estratègies de recollida d'informació

En aquestes tradicions epistemològiques es treballa en un entorn de seguretat i confiança que cal establir inicialment i mantenir-lo al llarg del projecte. La interacció en l'entrevista s'efectua en el context d'una relació que cal que sigui voluntària, i compromesa mútuament

L'obertura és clau, i l'intercanvi pot ser completament obert, amb poques preguntes directes⁴⁶. La raó d'això és facilitar que el procés de recollida d'informació es mantingui el més proper possible a l'experiència viscuda.

És important buscar no només allò que es diu, sinó el que es diu "entre línies". Per tant, els textuais no necessàriament capturen tot allò que "realment es diu" en les entrevistes⁴⁷. Així mateix, és important prestar atenció al silenci; l'absència de parla, el silenci de l'indescriptible i el silenci de l'ésser o de la vida mateixa, ja que és allà on pot trobar la vivència real del fet indagat⁴⁸.

⁴⁶ (Koch, 1996)

⁴⁷ (Kvale, 1996)

⁴⁸ (van Manen, 1997)

Anàlisi

La hermenèutica convida als participants a una conversa contínua, però no proporciona una metodologia fixa

Hi ha un procés de co-construcció de significat i interpretació: en el nostre cas a divesos nivells i moments:

- a) Investigadores i investigades del mateix col·lectiu d'ADMAC; per tal d'identificar problemàtiques i necessitats, així com respostes per a ser Polítiques Públiques*
- b) Investigadores de la UB i investigades ADMAC per identificar i interpretar vivències i dinàmiques*

El procés d'anàlisi de dades pot realitzar-se de diverses maneres en la recerca fenomenològica hermenèutica. Aquest procés pot consistir en una co-construcció de les dades entre investigador i participant mentre es configura un cercle hermenèutic de comprensió.

La comprensió es produeix mitjançant una fusió d'horitzons, que és una dialèctica entre els pre-enteniments del procés de recerca, el marc interpretatiu i les fonts d'informació. El resultat d'aquest procés inclou les construccions auto-interpretades de l'investigador i de cada participant, reflectint així moltes construccions o realitats múltiples. Per a un projecte fenomenològic hermenèutic, les múltiples etapes d'interpretació que permeten l'aparició de patrons, la discussió de com sorgeixen les interpretacions de les dades i el procés interpretatiu en si són considerats crítics⁴⁹.

Els aspectes clau del procés són l'ús de la imaginació, el cercle hermenèutic i l'atenció al llenguatge i als processos d'escriptura. Això requereix una atenció a les maneres d'utilitzar el llenguatge, a la consciència de la vida com a experiència interpretativa i a l'interès pel sentit humà i la manera com entenem la nostra vida.

A través d'aquest procés, la recerca s'encarrega de comprendre l'experiència des de perspectives filosòfiques particulars, com ara posicions feministes així com els horitzons dels participants i investigadors.

La investigació hermenèutica exigeix auto-reflexivitat, una conversa contínua sobre l'experiència mentre viu simultàniament, construint activament interpretacions de l'experiència i qüestionant com es van produir aquestes interpretacions⁵⁰.

⁴⁹ (Koch, 1995: 835)

⁵⁰ (Hertz, 1997)

Conclusions

A hores de lliurar aquest primer document s'està a les fases finals de la primera fase de recerca participativa. El segon lliurable presentarà els processos, detallarà la metodologia i mostrarà uns resultats primers.

En aquests mesos de treball conjunt amb les dones d'ADMAC s'ha procurat crear un marc de confiança, apoderament i reconeixement propis del que nosaltres consideràvem que eren els requeriments i processos de la RRI. S'ha procurat vetllar per tots els detalls: organitzatius, metodològics, materials per a què el sentit, la significació i la participació aflorés aportant i visibilitzant tot el possible.

La redacció d'aquest document ha servit per comprendre en tota la seva magnitud els impactes del plantejament metodològic fenomenològic hermenèutic que s'ha aplicat i la agosarada decisió de fer un punt d'inflexió en les relacions de poder d'una recerca científica. I estem contentes.

No hi ha dubte dels impactes en les participants: transformacions importants. I la certesa de que si volem respostes diferents hem de fer preguntes de diferent manera.

Com en tot procés pilot, i per tant, investigació-acció, han sorgit imprevistos, canvis, dinàmiques no previstes que no fan canviar la positiva valoració del procés fins ara.

Referències

- Ahmed, L. (1992) *Women and gender in Islam*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Alcoff, L. (2006) *Visible Identities: Race, Gender, and the Self*. New York: Oxford University Press.
- Anderson, M. (2000) 'All five fingers are not the same'. *Identity Work among Ethnic Minority Youth in an Urban Norwegian Context*. Bergen: Center for Social Science Research (SEFOS), University of Bergen.
- Anells, M. (1996). Hermeneutic phenomenology: Philosophical perspectives and current use in nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 23, 705-713.
- Bartkowski, J. P. and Read, J. G. (2003) 'Veiled submission: Gender, power and identity among Evangelical and Muslim women in the United States'. *Qualitative Sociology*, Volume 26, No. 1, pp. 71-92.
- Beck, C. (1993). Qualitative research: the evaluation of its credibility, fittingness, and auditability. *Western Journal of Nursing Research*, 15(2), 263-266.
- Brasher, B. (1998) *Godly Women: Fundamentalism and Female Power*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Bredal, A. (2004) 'Vi er jo en familie'. *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. PhD dissertation. Department of Sociology and Social Geography, University of Oslo.
- Calhoun, C. (1994) 'Social Theory and the Politics of Identity', in Calhoun, C. (ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Davidman, L. (1991) *Tradition in a rootless world: Women turn to Orthodox Judaism*. Berkeley: University of California Press.
- Davidman, L. (1991) *Tradition in a rootless world: Women turn to Orthodox Judaism*. Berkeley: University of California Press.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2000). *Handbook of qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Edie, J. M. (1987). *Edmund Husserl's phenomenology: A critical commentary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eisenberg, A. and Spinner-Halev, J (2005) *Minorities within minorities. Equality, rights and diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Freidenvall, L. (2010) *Intersectionalising Representation: Ethnicity, Gender and Political Representation in Multicultural Europe*. Working Paper 1, WP1, FEMCIT, Stockholm University..
- Giddens, A. (2006) *Sociology*. 5th edition. Cambridge: Polity Press.
- Gunaratnam, Y. (2003) *Researching 'Race' and Ethnicity – Methods, Knowledge and Power*. London: Sage.
- Habermas, J. (2006) 'Religion in the public sphere'. *European Journal of Philosophy*, Volume 14, No. 1, pp. 1-25.
- Hall, S. (1996) 'Introduction: Who Needs 'Identity'?', in Hall, S. and Du Gay, P. (eds.), *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.

- Henrard, Kathryn (2000) *Devising an Adequate System of Minority Protection: Individual Human Rights, Minority Rights and the Rights to Self Determination*, The Hague: KLI.
- Hertz, R. (1997). *Reflexivity and voice*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Husserl, E. (1970). *The idea of phenomenology*. The Hague, The Netherlands: Nijhoff.
- Hylland Eriksen, T. (2007b) 'Creolization in anthropological theory and in Mauritius'. In Stewart, C. (ed.), *Creolization: History, Ethnography, Theory*. California: Left Coast Press Inc. pp. 153-177.
- Kandiyoti, D. (1988) 'Bargaining With Patriarchy'. *Gender & Society*, Volume 2, No. 3, pp. 274-290.
- Koch, T. (1995). Interpretive approaches in nursing research: The influence of Husserl and Heidegger. *Journal of Advanced Nursing*, 21, 827-836.
- Koch, T. (1996). Implementation of a hermeneutic inquiry in nursing: Philosophy, rigor and representation. *Journal of Advanced Nursing*, 24, 174-184.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kymlicka, W. and Norman, W. (eds.) (2000) *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Laverty, M. Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations. *International Journal of Qualitative Methods* 2003, 2(3)
- Lister, R. (1997) *Citizenship. Feminist Perspectives*. 1st edition. New York: Palgrave Macmillan
- Lister, R. (2003) *Citizenship. Feminist Perspectives*. 2nd edition. New York: Palgrave Macmillan
- Lister, R., Williams, F., Anttonen, A., Bussemaker, J., Gerhard, U., Heinen, J., Johansson, S., Leira, A., Siim, B. and Tobio, C. with Gavanas, A. (2007) *Gendering Citizenship in Western Europe. New challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Policy Press.
- Mayer, A. E. (1991) *Islam and Human Rights*. Boulder: Westview Press
- Munhall, P. (1989). Philosophical ponderings on qualitative research methods in nursing. *Nursing Science Quarterly*, 2(1), 20-28.
- Nyhaugen Predelli, L. (2003a) *Issues of gender, race, and class, in the Norwegian Missionary Society in Nineteenth-Century Norway and Madagascar*. New York: Edwin Mellen Press.
- Nyhaugen Predelli, L. (2008) 'Religion, citizenship and participation. A case study of immigrant Muslim women in Norwegian mosques'. *European Journal of Women's Studies*, Volume 15, No. 3, pp. 241-260.
- Nyhaugen Predelli, L.; Halsaa B., Mandul, E. Thun C. And Quintero E. (2010). *Christian and Muslim Women in Norway, Spain and the United Kingdom: a qualitative study of religion, gender and citizenship*. Oslo: Centre for Gender Research, University of Oslo; Loughborough: Department of Social Sciences and Centre for Research in Social

Policy, Loughborough University, 261 pp.

Østberg, S. (2003) *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Permoser, J. M. and Rosenberger, S. (2009) 'Religious citizenship as a substitute for immigrant integration? The governance of diversity in Austria', in Guild, E., Groenendijk, K. and Carrera, S. (eds.), *Illiberal Liberal States: Immigration, Citizenship and Integration in the EU*. Aldershot: Ashgate

Polkinghorne, D. (1983). *Methodology for the human sciences: Systems of inquiry*. Albany: State University of New York Press.

Roald, A. S. (2005) *Er muslimske kvinner undertrykt?* Oslo: Pax Forlag.

Salomonsen, J. (2001) *Enchanted Feminism. The Reclaiming Withces of San Francisco*. London: Routledge.

Valle, R., King, M., & Halling, S. (1989). An introduction to existential-phenomenological thought in psychology. In R. Valle & S. Halling (Eds.), *Existential-*

van Manen, M. (1997). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy* (2nd Ed.). London, Canada: The Althouse Press.

Warner, S. (1993) 'Work in Progress toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in the United States'. *American Journal of Sociology*, Volume 98, No. 5, pp. 1044-93.

Wilson, H., & Hutchinson, S. (1991). Triangulation of qualitative methods: Heideggerian hermeneutics and grounded theory. *Qualitative Health Research*, 1, 263-276.

Woodhead, L. (2007) 'Gender Differences in Religious Practice and Significance', in Beckford, J. A. and Demerath III, N. J. (eds.). *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*. London: Sage. pp. 566-586.